

Розділ 5. Проблеми здійснення операцій на глобалізованому ринку криптовалюти резидентами України

- 5.1. Недосконалість світової фінансової системи як передумова появи криптовалюти
- 5.2. Поняття криптовалюти та її головні ознаки (на прикладі біткойну)
- 5.3. Правовий режим криптовалюти в Україні (на прикладі біткойну)
- 5.4. Ризики здійснення операцій на ринку криптовалюти для резидентів України (на прикладі біткойну)
- 5.5. Перспективи ринку криптовалют для України

5.1. Недосконалість світової фінансової системи як передумова появи криптовалюти

Сучасна світова економіка призводить до постійної девальвації переважної більшості світових цінностей. У меншій мірі це стосується цінностей природничого, й у меншій – соціального характеру. Серед цінностей соціального характеру найбільше інфляційним процесам підвладні цінності фінансового характеру. Будь-яка світова валюта в перспективі знецінюється. Особливо швидко це відбувається в часи сучасної глобалізації. А тому одним із важливих завдань будь-кого є збереження грошових накопичень.

За капіталістичного способу виробництва перед виробниками та домогосподарствами (суб'єктами господарювання та іншими учасниками відносин у сфері господарювання; юридичними і фізичними особами) поряд із завданням заробляння грошей стоїть друге – не менш важливе завдання – принаймні збереження, а то й примноження грошей. У західному світі постійно проводяться дослідження, на основі яких продаються майстеркласи і спеціальні курси, покликані навчити комерсанта і звичайну людину зберегти наявні грошові ресурси.

Цю проблему складно зрозуміти значній кількості резидентів України, які тільки намагаються вирішити перше завдання. Натомість збереження грошей є великою проблемою, адже нерухомість часто дешевшає, прикраси із дорогоцінних металів і каміння, рівно як і витвори мистецтва у випадку потреби складно продати швидко і за свою реальну вартість (до того ж вони вимагають постійних витрат на охорону), акції будь-якого підприємства можуть знецінитися, рівно як знецінюються (у довгостроковій перспективі) грошові одиниці (валюта) усіх без винятку держав світу (можна навести приклад, коли у німецьких землях після поразки у першій світовій війні платили зарплату увечері кожного дня, оскільки на наступний день ця сума значно знецінювалася; можна згадати українські реалії початку 1990-х років із мільйонами купонів-карбованців; можна навести приклад і з більш «твердими» валютами, коли у 2003 році після виграшу італійським футбольним клубом «Мілан» ліги чемпіонів УЄФА капітан клубу Паоло Мальдіні сказав про дуже великі (на той час) у багато тисяч доларів США преміальні для кожного гравця і повідомив, що за виграш Ліги європейських чемпіонів у 1963 році (тобто за 40 років до цього) тим же «Міланом» його батько Чезаре Мальдіні отримав преміальні у сумі 100 доларів США; а розмір сьогodнішніх преміальних може становити і сотні тисяч доларів США на кожного гравця), ще швидше падає вартість вуглеводнів – вугілля, нафти, газу тощо.

Зростають у ціні чиста прісна вода і корисна їжа, але ними неможливо заpastися на тривалий строк через фізичну неможливість або високу вартість зберігання зі збереженням якості. Через усе вищевикладене і суб'єкти господарювання, і громадяни вишуковують варіанти для диверсифікації як джерел отримання грошей, так і місць та способів їх зберігання та захисту. Диверсифікація цих процесів передбачає використання грошей одночасно у різних проектах у різних країнах, сферах та галузях, зберігання на депозитних рахунках у різних валютах у різних банках, банківських скриньках, у готівці в різних валютах у

різних місцях, скуповування об'єктів комерційної і побутової нерухомості, виробів із дорогоцінних металів та каміння тощо.

Проте названі способи зберігання грошей не завжди є ефективними й у більшості випадків є не вигідними для держави. Державі потрібно з одного боку, контролювати фінансові потоки, а з іншого – отримувати з них певні бонуси у вигляді податків та інших надходжень. А тому державі потрібна нова фінансова система із максимально зручними для себе механізмами.

З точки зору захисту інтересів держави найбільш простим та дешевим виглядає формування фінансової системи на основі максимальної кількості безготівкових розрахунків. За її функціонування будуть мінімізовані можливості виникнення фінансових криз (у класичному вигляді), зникне загроза інфляції через зайву паперову масу грошей. Проте інтереси суб'єктів господарювання та громадян будуть зведені до нуля, адже у випадку загрози інфляції вони будуть позбавлені права укласти ту або іншу угоду за наявності власних зароблених грошей. При цьому людина, яка керуватиме вручну фінансовими процесами, чи комп'ютер, певним чином запрограмований, буде давати дозволи або вводити заборони виходячи із тих чи інших інтересів керівників фінансовою системою. Тоді одні особи (компанії) зможуть скуповувати майно чи права на нього, а інші будуть завжди отримувати відповідь на кшталт «транзакція неможлива», «перевищений ліміт активності», «спробуйте завтра, наступного тижня, або взагалі ніколи». З іншого боку, державі така система вигідна за умови, коли «клавіатура керуючого комп'ютеру» знаходиться у неї. В іншому випадку держава буде так само отримувати відповідь «транзакція неможлива», введену на комп'ютері в іншій державі чи міждержавній організації.

На сьогодні у світі внаслідок протистояння між родинними та регіональними угрупованнями фінансового капіталу сформувалася фінансова олігархічна монополія [1, с. 9]. Нею планується формування глобалізованої безготівкової фінансової системи світу. Зрозуміло, що грошовою одиницею світу буде не гривня.

Планується, що нова грошово-фінансова система кожної держави ХХІ століття буде складовою відповідної всесвітньої системи. Грошовий готівковий обіг буде замінено на електронний, який під маркою захисту від шахраїв поширять повсюдно та поєднують із застосуванням електронних документів, що міститимуть біометричну інформацію про людину. У такій ситуації у програші опиняться грошово-фінансові системи усіх країн світу, рівно як і їхні уряди та громадяни (піддані), крім уряду тієї країни, яка буде контролювати «клавіатуру керуючого комп'ютера» [2, с. 104]. Щоб протистояти цьому або забезпечити свої інтереси кожній національній державі, зокрема й Україні, потрібна власна нова грошово-фінансова система. Якою бути новій системі, що повинна захистити інтереси як держави, так і її суб'єктів господарювання та громадян, слід вирішувати професіоналам. Найпершим варіантом виглядає повернення до минулого шляхом відновлення золотого стандарту грошової одиниці. Але такий варіант не виглядає зручним. Можливо розробити механізм функціонування нової системи, яку може бути винайдено фахівцями тієї чи іншої країни. В Україні можна запропонувати КМУ та НБУ, Президенту оголосити всеукраїнський конкурс, до участі в якому залучити вчених і практиків, навчальні заклади, наукові установи. Оскільки реалізацію способів регулювання для вирішення завдань державного регулювання та приведення банківської системи до відповідного стану здійснює НБУ [3, с. 9], то й обрання оптимального проекту повинно здійснюватися його органами [2, с. 104]. У випадку появи нової фінансової системи держава зможе захистити свої інтереси. Але сама ідея будь-якої нової фінансової системи будь-якої держави формується на основі можливості держави її контролювати і контролювати процеси накопичення і витрачання грошей. Тим самим будь-яка нова фінансова система, що буде розроблена під контролем держави, буде централізованою і прагнучиме глобального захоплення світового ринку. І саме тому на протиположності до пропозицій появи нової безготівкової фінансової системи держави у світі виникла і поширилася децентралізована безготівкова фінансова система, яка отримала назву

«криптовалюта». Тобто держава жодним чином не може впливати як на емісію електронних грошей, так і на їхній обіг і проведення операцій. Держава може лише забороняти своїм резидентам проведення операцій із криптовалютою. А з точки зору самих цих резидентів криптовалюта може розглядатися не лише як засіб платежу, але й як нове фінансове явище, новий фінансовий інструмент, нове місце зберігання (накопичення) грошей.

На сьогодні у світі існує більше десятка криптовалют, тобто валют, емісію яких визначає спеціальна комп'ютерна програма, і які функціонують за допомогою мережі Інтернет. Однією із перших, найбільш поширеною серед них є криптовалюта біткойн (англ. – Bitcoin або BTC).

5.2. Поняття криптовалюти та її головні ознаки (на прикладі біткойну)

Починаючи розгляд цього питання, по-перше, слід зазначити, що на сьогодні у науковій періодиці ще недостатньо уваги приділено питанням здійснення операцій із криптовалютою (зокрема обігу найбільш поширеного виду криптовалюти – біткойнів). Особливо це стосується української юридичної наукової періодици. Можна назвати значну кількість українських і ще більшу російських економістів, які розглядали окремі аспекти обігу криптовалют, а також декількох правознавців, зокрема: Айганим Е. Сейтім [4], А.С. Волегова [5], М.К. Беляєв [6], А.С. Генкін [7], Є.І. Іванова [8], Г.Т. Карчева та С.М. Нікітчук [9], М.В. Малишко [10], Є.В. Малюженко та К.В. Фещенко [11], В.Є. Ніколаєв [12], О.А. Ніколайчук [13], К.К. Панько та Д.А. Рягузова [14], О.М. Петрук та О.В. Мельниченко [15], Г.Г. Піменов [16], А. Попіков [17], Н.Ю. Рашева та О.І. Чіркова [18], К.В. Сомік та Д.Б. Фролов [19] та деякі інші. Проте ситуація, пов'язана із новизною та інноваційністю досліджуваного фінансового інструменту, із невизначеністю в Україні правового режиму операцій із біткойнами та іншими

видами криптовалюти, із майже повною відсутністю аналізу правових та інших ризиків таких операцій вимагає нових окремих досліджень. Після визнання недосконалості сучасної світової фінансової системи як передумови появи криптовалюти, слід перейти до аналізу її суті та головних ознак. За приклад буде взято біткойн як найбільш поширений і найбільш досліджений вид криптовалюти.

У вікіпедії - всесвітній відкритій енциклопедії дається визначення криптовалюти (від англ. *Cryptocurrency*) як вид цифрової валюти, емісія та облік якої засновані на асиметричному шифруванні і застосуванні різних криптографічних методів захисту, таких як Proof-of-work та/або Proof-of-stake. Функціонування системи відбувається децентралізовано в розподіленій комп'ютерній мережі [20]. Надане визначення називає такі характеристики криптовалюти, як цифрової (тобто комп'ютерної) валюти. Характеристики криптовалюти через заснування емісії та обліку на асиметричному шифруванні і застосуванні різних криптографічних методів захисту навряд чи щось пояснить пересічній особі, яка не має спеціальних знань у сфері комп'ютерних технологій. Проте пояснення функціонування у комп'ютерній мережі децентралізовано вказує на незалежність емісії та обігу криптовалюти від впливу держави чи будь-якого публічного державного чи міждержавного органу.

Іншими словами, криптовалютами визнаються валюти, що не мають аналогів у матеріальному світі, а мають ходження за допомогою комп'ютерних технологій. На початку XXI століття криптовалюти використовувалися виключно у комп'ютерній мережі в якості платежу за отримання певних бонусів у комп'ютерній грі. Заробити криптовалюту для використання у комп'ютерній грі спочатку можна було шляхом виконання певних завдань у тій самій, чи іншій комп'ютерній грі або шляхом здійснення певних нескладних операцій на різних сайтах у мережі Інтернет, підтвердження ознайомлення з певною рекламною інформацією чи її розсилання на інші адреси тощо. Схожу технологію і досі використовують дитячі письменники, влаштовуючи квести у себе на сайтах. Діти

вірно відповідають на питання, виконують нескладні завдання і заробляють певні «комп'ютерні гроші», за які письменник «продає» їм сторінки свого нового роману, мультфільму тощо пропорційно кількості зароблених «грошей» [21, с. 34]. Програмісти вирішили створити принципово нову нішу ринку і комерціалізувати її. У багатьох комп'ютерних іграх було запропоновано послугу купівлі комп'ютерних віртуальних грошей за гроші реальні з матеріального світу. Таким чином спочатку реальні гроші за посередництва грошей віртуальних (криптовалюти) було використано для отримання віртуальних послуг. Але через незначний проміжок часу ситуація змінилася на протилежну. Тепер за віртуальні гроші – криптовалюту, які навіть не можна потримати у руках, можна купити рухоме чи нерухоме майно.

За даними сервісу CoinATMRadar у лютому 2017 року кількість біткойн-банкоматів у світі перевищила 1000, а на початок травня 2017 року склала 1153 одиниці [22]. 31 серпня 2017 року з'явилася новина про те, що Улянівський автомобільний завод оголосив про продаж нових автомобілів за криптовалюту біткойн [23]. У ФРН криптовалюта біткойн має статус бартеру і дозволяє розраховуватися за будь-які товари (навіть автомобілі), оминаючи оподаткування; у Відні у кожному поштовому відділенні можна обміняти євро на біткойни; так само як і в Австрії, біткойни популярні у Швейцарії [24] та декількох інших країнах світу. Навіть на відомому українському сайті оголошень «OLX» можна знайти оголошення із пропозицією продажу автомобілів та нерухомого майна, які пропонуються до продажу як за класичну валюту – гривні та долари США, так і за криптовалюту біткойни.

Отже, протягом 2007-2010 років у світі з'явилися декілька видів криптовалют. Найбільшого поширення серед них отримали біткойни, – криптовалюта, описана у мережі Інтернет з 31 жовтня 2008 року і поширена з початку 2009 року особою або групою осіб чи компанією під ім'ям Сатоші Накамото (Satoshi Nakamoto). Перший обмін біткойнів на реальний товар відбувся

у травні 2010 року, коли громадянин США Ласло Ханеч придбав за 10 тисяч біткойнів дві піци.

В україномовній версії вікіпедії Bitcoin або Біткойн визначається як електронна валюта, концепт якої був озвучений 2008 року Сатоші Накамото, і представлений ним 2009 року, базується на самоопублікованому документі Сатоші Накамото. Повна капіталізація ринку біткойнів наразі становить 7 865 298 695 USD (5 742 527 794 EUR). Середня ціна одного біткойну на 6 серпня 2016 року — 13755 ₪ або 573,94 \$. 15 серпня 2017 р. криптовалюта встановила рекорд — \$ 4367 [25]. Назване визначення поняття називає його «батька-засновника» — особу, групу осіб чи компанію під ім'ям Сатоші (Сатоші) Накамото. А із характеристик дане визначення назвало лише те, що це електронна валюта, яка базується на самоопублікованому документі. Більшої конкретики наведено визначення не несе. Тому можна навести визначення, надане російськомовним варіантом вікіпедії, згідно із яким Bitcoin (англ. Bitcoin, від bit — «біт» і coin — монета) — пірінгова платіжна система, що використовує однойменну розрахункову одиницю та однойменний протокол передачі даних. Для забезпечення функціонування і захисту системи використовуються криптографічні методи. Уся інформація про транзакції між адресами системи доступна у відкритому вигляді [26]. Це визначення також є неповним і недосконалим. Та воно містить додаткові характеристики криптовалюти біткойн: це явище є пірінговою платіжною системою; для забезпечення функціонування і захисту системи використовуються криптографічні методи; а уся інформація про транзакції доступна у відкритому вигляді.

Виходячи із останнього визначення, може виникнути хибна думка, що однією із основних характеристик біткойну є повна прозорість та відкритість усіх операцій. З одного боку так і є, адже при бажанні можна прослідкувати цілі ланцюжки операцій з купівлі-продажу біткойнів та товарів за біткойни. Проте однією з головних характеристик біткойну якраз є анонімність. Тобто за відкритими операціями стоять анонімні власники так званих гаманців біткойнів. І

інформація про власника гаманця буде відома лише за розкриття її самим власником чи через певні форс-мажорні обставини.

Отже, особливістю криптовалюти біткойн є її повна децентралізація, що відрізняє її від усіх сучасних класичних валют світу. Наприклад, емісію національної валюти України здійснює Національний банк України, який в залежності від ситуації в економіці може збільшувати чи зменшувати обсяг готівкової маси, а також впливати на безготівкові розрахунки; емісію валюти США монопольно здійснює Федеральна резервна система, яка взагалі не є державним органом. У продовження питання, поставленого у пункті 5.1, слід зазначити, що криза світової фінансової системи посилена іще й тим, що жодна валюта світу не забезпечена золотим чи срібним запасом; валюти економічно розвинених та політично сильних країн виглядають більш стійкими через повагу людей до економіки, політичної та військової міцності цих країн, хоча насправді їхня валюта є «слабшою» за валюту економічно слабких держав. Останнє пояснюється тим, що додаткова емісія грошей економічно слабкої країни одразу викличе інфляцію і певне знецінення національної валюти такої країни, а економічно сильна країна може собі дозволити емісію зайвої грошової маси, не забезпеченої жодними товарами, роботами та послугами. А отже, на сьогодні у світі паперових грошей економічно сильних держав більше, ніж товарів, робіт та послуг усього світу у декілька разів. Тобто емісія класичної валюти здійснюється на основі суб'єктивних факторів – рішень одноособових чи колегіальних органів держав чи міждержавних організацій. А емісія криптовалюти підпорядкована заздалегідь розробленій програмі.

Емісія біткойнів здійснюється на основі комп'ютерної програми за спеціально запрограмованою формулою, що передбачає постійне зменшення обсягів випуску за геометричною прогресією. Програма нагадує одну з відомих давньогрецьких апорій, описану Зеноном Елейським, за якою Ахіллес, який вважався найшвидшою людиною античності, не може наздогнати черепаху, яка

вважалася найповільнішою (на суші) твариною античності. Поки Ахіллес пробігає певну значну відстань, яка відділяє його від черепахи, остання проповзає певну відстань, яку йому знову треба долати, щоб знову не встигнути застати черепаху саме у тій точці, на якій вона була на початку його останнього маневру. Так само і випуск біткойнів з кожним разом зменшується. Проте на відміну від Ахіллеса і черепахи емісія біткойнів має кінцеву межу. Усього буде випущено 42 млн. біткойнів. Цим криптовалюта біткойн відрізняється від поширених у 1990-ті роки «фінансових пірамід», в яких емісія цінних паперів здійснювалася за зростаючою, а не спадаючою геометричною прогресією. Емісія цінних паперів у «фінансовій піраміді» має суб'єктивний характер – цілком залежить від волі людей, які її запустили – емісія може збільшуватися чи зменшуватися. У другому випадку крах «фінансової піраміди» відкладається на деякий час. Принцип «фінансової піраміди» передбачає отримання доходів першими вкладниками (засновниками) за рахунок внесків наступних, які повинні постійно зростати в геометричній прогресії. Власники криптовалюти можуть виграти від збільшення її вартості внаслідок зменшення емісії та збільшення попиту. Слід сказати, що 42 млн. одиниць це кінцева можлива кількість біткойнів. Але в обігу їх все одно буде менше, оскільки внаслідок втрати власником гаманця пароллю, смерті чи хвороби (наприклад, амнезії) особи - власника гаманця і не залишення пароллю нащадкам доступ до цих біткойнів стає неможливим. Тобто практично їх буде менше за граничне число 42 млн. одиниць.

Хто б не був Сатоші Накамото – розробником програми, – він не може втручатися у її роботу. Він її розробив і запустив. Максимум, що міг зробити розробник, так це викупити значну частину біткойнів при першій їх емісії за відносно невеликі гроші. З іншого боку, у цьому також був ризик, оскільки у випадку відсутності попиту на біткойни витрачені на їх купівлю гроші були б повністю втрачені. Так само для біткойнів, рівно як і для інших криптовалют, залишається ризик на випадок виходу з ладу усіх або майже усіх комп'ютерів у

світі, вимкнення на кілька днів електроенергії у межах всієї планети або зникнення мережі Інтернет за умови, що не з'явиться нова аналогічна. Якщо відкинути фантастичні гіпотези, наприклад, передачу людству інопланетних технологій, це може статися у випадку звичайної навмисної диверсії, яку зараз називають кібератакою. Криптовалюта буде нічого не варта у випадку диверсії в межах усієї планети, або у випадку, якщо людство повністю відмовиться від мережі Інтернет або взагалі сучасних комп'ютерів. Цей ризик виглядає незначним, проте в еру бобінних, касетних магнітофонів, відеоманітофонів також ніхто не міг і фантазувати про технології Інтернету. Отже, перший ризик не можна відкидати, і він має суто технологічну природу. Інші ризики участі в операціях із криптовалютами для резидентів України буде описано у підрозділі 5.4.

Різниця криптовалюти і класичної валюти полягає у тому, що обсяг грошей у першому випадку обмежений програмою, а в другому випадку, як правило, не обмежений нічим. В економіці існують певні суб'єктивні правила і об'єктивні економічні закони, що визначають співвідношення між обсягом грошової маси та кількістю товарів, робіт і послуг у державі (регіоні, світі). Проте національні (державні) банки у випадку грошового дефіциту можуть випускати надмірну масу паперових грошей, збільшуючи інфляцію. Федеральна резервна система США є недержавною організацією, а тому яку кількість паперової валюти США емісується у той чи інший проміжок часу і на основі яких об'єктивних чи суб'єктивних законів більшості людей невідомо. Наведена характеристика, а саме обмеженість кількості біткойнів, вказує на підпорядкування обігу біткойнів іншому об'єктивному економічному закону – закону співвідношення попиту і пропозиції. А отже, виходячи із обмеженості випуску і достатньо серйозній рекламі біткойнів у світі, можна впевнено прогнозувати, що їхня вартість по відношенню до класичних грошових валют світу буде зростати. Попит на біткойни може суттєво знизитися у випадку появи нової криптовалюти. Проте ця криптовалюта повинна мати перспективи щодо її швидкої «розкрученості» у світі не менші, ніж сам біткойн. На

сьогодні крім біткойна у світі поширено близько 20 криптовалют, проте жодна з них не може навіть порівнятися за попитом та рівнем зростання котирувань із біткойном (відоме правило з класичної математики свідчить, що на нуль ділити неможна, а в порівнянні із показниками біткойна показники інших криптовалют є саме близькими до нуля).

Повертаючись до головних ознак криптовалюти на прикладі біткойну, слід назвати основні з них:

По-перше, це цифрова валюта, тобто така, що має обіг виключно за допомогою комп'ютерної мережі і не має матеріальної форми;

По-друге, це не просто валюта, а децентралізована платіжна система. Тому розрахунки між контрагентами здійснюються за посередництва комп'ютера без втручання оператора, адміністратора чи держави. Посередником може бути, наприклад, біржа біткойнів чи іншої криптовалюти. Але в цьому випадку здійснюється лише операція із купівлі криптовалюти, зокрема біткойнів, за класичну валюту;

Тобто система обігу криптовалюти є повністю децентралізованою. Тобто ні держава, ні будь-яка міжнародна організація, ні засновник криптовалюти – розробник програми не може втручатися в її діяльність;

По-третє, операції з криптовалютою здійснюються на засадах повної анонімності. Тобто контрагенти не знають ні ім'я, ні назву власника гаманця біткойнів чи іншої криптовалюти;

По-четверте, внаслідок трьох попередніх головних ознак з'являється наступна ознака – безпечність. Але ця характеристика забезпечується лише обережними діями самого власника криптовалюти, які не дозволяють стороннім особам дізнатися «ID гаманця» і пароль, а так само не дозволяють власнику їх забути чи загубити;

По-п'яте, внаслідок чотирьох попередніх ознак виникає п'ята – податкова незалежність. Тобто посадові особи не знають хто є власником, скажімо, певного

гаманця біткойнів чи іншої криптовалюти, не знають чи є конкретна особа власником хоч якогось гаманця криптовалюти, не знають чи здійснювала певна особа і які саме операції із криптовалютою, не знають в якій державі і громадянами (підданими) якої держави здійснювалися конкретні операції із криптовалютою. А оскільки посадові особи цієї інформації не мають, то і стягнути податки з особи не зможуть, хіба що особа сама задекларує наявність у неї криптовалюти і підтвердить проведення тих чи інших операцій (транзакцій) за її посередництва;

По-шосте, операції із криптовалютою неможливо відмінити, повернути назад ні за яких умов. Через це учасники ринку криптовалюти постійно попереджаються і фірмою-надавачем послуг із розміщення гаманця криптовалюти, і державою, і міжнародними організаціями про необхідність обрання максимально складного паролю для входу до гаманця криптовалюти, і максимально захищеного зберігання як самого паролю, так і «ID гаманця», про що детальніше буде сказано у підрозділі 5.4.

5.3. Правовий режим криптовалюти в Україні (на прикладі біткойну)

В Україні питання обігу криптовалют залишаються без чіткої відповіді щодо їх легітимації. З одного боку згідно зі статтею 32 Закону України «Про Національний банк України» грошовою одиницею України є гривня, що дорівнює 100 копійкам. Випуск та обіг на території України інших грошових одиниць і використання грошових сурогатів як засобу платежу забороняються [27]. З іншого боку, не зрозуміло чи є криптовалюта грошовою одиницею, грошовим сурогатом і засобом платежу. До того ж законодавством не передбачено покарання до власників криптовалют. Натомість у багатьох країнах світу можна не лише вільно обмінювати криптовалюту (зокрема біткойни) на місцеву або іноземну валюту, але й здійснювати операції з купівлі-продажу будь-яких товарів, робіт та послуг. У

більшій чи меншій мірі операції з біткойнами отримали легалізацію в Австралії, Австрії, Болгарії, Бразилії, Ізраїлі, Канаді, КНР, Норвегії, Сінгапурі, США, Тайланді, ФРН, Хорватії, Швейцарії, Японії та ін.

В Україні НБУ на основі наведеної статті Закону України «Про Національний банк України» вказав, що біткойн не має правового статусу. Але внаслідок особливостей обігу біткойнів операції з ними в Україні проводяться щоденно. Українці купують, заробляють біткойни, розраховуються ними. А отже, постає питання щодо співвідношення українського законодавства із можливостями здійснення операцій із біткойнами.

З одного боку, ще 10 листопада 2014 року НБУ видав роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin, в якому послався на згадану статтю 32 Закону України «Про Національний банк України», а також на статтю 99 Конституції України, статтю 192 Цивільного кодексу України, статтю 3 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» та статтю 3 Декрету КМУ від 19 лютого 1993 року № 15-93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю». НБУ визнав біткойн як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це протирічить нормам українського законодавства [28]. При цьому жодного покарання за проведення розрахунків у біткойнах в українському законодавстві не передбачено. А в названому роз'ясненні НБУ покладає усі ризики на самих власників біткойнів і рекомендує громадянам використовувати послуги лише тих платіжних систем, систем розрахунків, які внесені НБУ до Реєстру платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури [28].

Цікавість до біткойнів зросла у серпні 2017 року після різкого зростання попиту на нього і, відповідно, його вартості. Тому 11 серпня 2017 року НБУ в особі заступника глави НБУ О. Чурія висловився з приводу правового статусу біткойну.

По суті НБУ підтвердив свою попередню позицію: НБУ констатує відсутність у так званої «криптовалюти Bitcoin» певного правового статусу в Україні, «біткойн зараз не має певного правового статусу в Україні. Визначення такого статусу ускладнюється відсутністю консолідованого підходу до класифікації біткойнів і регулювання угод з ним у світі». У деяких країнах офіційно дозволені операції з біткойнами. Зазвичай біткойн розглядається як товар або інвестиційний актив і для цілей оподаткування підпорядкований відповідному законодавству. У деяких країнах біткойн визнають розрахунковою грошовою одиницею. Наприклад, законодавство ЄС в даний час класифікує біткойн як «цифрове представлення вартості, яке не підтверджене центральним банком або державним органом і не прив'язане до юридично встановлених валютних курсів і яке може використовуватися як засіб обміну для купівлі товарів і послуг, їх передачі та зберігання, і може набуватися в електронному вигляді. При цьому обмін традиційними валютами на одиницю біткойн звільняється від сплати податку на додану вартість», – зазначив О. Чурій. Разом з тим в Ізраїлі біткойн не підпадає під юридичне визначення валюти ні як фінансове забезпечення, ні як оподатковуваний актив. Щоразу, коли продається Bitcoin, продавець повинен сплатити податок на приріст капіталу. Народний банк Китаю вважає біткойн віртуальним товаром, а не валютою, і його продаж може обкладатися ПДВ. Подібний підхід – у Японії, де біткойн визнається цінністю, подібною активу (asset-like values). Його продаж обкладається японським аналогом ПДВ. В Австралії Bitcoin розглядається як власність, а транзакції з ним – як бартер. У Канаді біткойн взагалі визначається як «нематеріальний актив», а транзакції з ним – також як бартер. «Таким чином, в різних країнах біткойн класифікують по-різному – як віртуальну валюту, грошовий сурогат, нематеріальну цінність, віртуальний товар тощо. Зі свого боку, НБУ поки офіційно не підтримує жодне з наведених визначень», – сказав О. Чурій [29].

Отже, НБУ визнав криптовалюту біткойн грошовим сурогатом і як мінімум не рекомендував резидентам України проводити операції із ним. Крім цього НБУ

сказав, що пізніше дасть вичерпну відповідь стосовно правомірності проведення операцій із біткойнами та іншою криптовалютою. Але ж допоки НБУ вирішуватиме питання правомірності чи неправомірності володіння та користування біткойнами особи, які раніше куплять біткойни а тим більше зароблять, у середньостроковій перспективі отримають прибуток. Під впливом дії об'єктивних економічних законів визначення ціни на біткойн під впливом співвідношення попиту і пропозиції, а також суб'єктивних факторів, пов'язаних із дозволом чи заборону операцій із криптовалютою у різних країнах світу, ціна на біткойн постійно і швидко змінюється. Зокрема з осені 2016 року, коли вартість одного біткойна коливалася в районі 600 доларів США за одиницю, в ніч на друге вересня 2017 року вартість піднялася вище 5 тисяч доларів США, а в середині вересня знизилася до 3 тисяч доларів США. Проте в середньо- та довгостроковій перспективі вартість біткойну зростає. При цьому темпи росту переважають доходи від депозитів будь-якого банку у світі.

Таким чином, на сучасний момент операції з криптовалютою в Україні заборонені. 22 вересня 2017 року в Інтернет-мережі з'явилася інформація, що НБУ остаточно визначився зі статусом біткойну: він не визнав його ні валютою, ні засобом платежу. На переконання НБУ біткойн не має центрального емітента, а тому не є валютою; і так само він не є засобом платежу [30]. Проте покарання до порушників заборони не передбачені. НБУ вивчає ситуацію із криптовалютою на предмет можливого дозволу обігу криптовалюти резидентам України, підтримки та одночасного оподаткування операцій, що здійснюються учасниками ринку криптовалюти. У цей же час у багатьох країнах світу дозволений не просто обіг криптовалюти, але й проведення окремих банківських операцій. Так, у Японії почали відкривати депозитні рахунки у біткойнах, оскільки з 1 квітня 2017 року на законодавчому рівні біткойни та інші криптовалюти наділено статусом платіжних засобів. Токійська валютна біржа Coincheck відкрила депозитні рахунки з фіксованою відсотковою ставкою для біткойнів. Зокрема запропоновано чотири

депозитних плани, що дозволяють користувачам робити внески у криптовалюті на 14 днів під 1%; на 30 днів під 2%; на 90 днів під 3% або на рік під 5% річних. Взагалі у Японії можна розрахуватися біткойнами у більш ніж 4,5 тис. торгових точок, а найближчим часом планується збільшити цю кількість до 260 тис. [31].

Інтернет-портал «Українська правда» 6 травня 2017 року повідомив, що в Одесі у супермаркеті на вулиці Катерининській з'явився перший в Україні банкомат, через який можна здійснювати операції з обміну гривні на біткойни і навпаки. Автомат приймає гривні номіналом 100, 200 і 500 гривень, а видає суми, кратні 500 гривням [22]. На початку вересня 2017 року перші автомати з купівлі-продажу біткойнів з'явилися й у Києві. Для користування таким автоматом потрібно встановити біткойн-додаток на телефон, відсканувати через камеру терміналу «ID гаманця» і покласти на рахунок кошти. Мінімальна сума становить 500 грн. [32]. Тобто в умовах відсутності покарання за купівлю-продаж криптовалюти усі бажаючі сьогодні можуть це робити.

Слід зазначити, що у цьому дослідженні не буде приділено достатньо уваги діяльності із вирахування (заробляння) криптовалюти, яке у світі отримало назву майнінгу. Це складний процес, що здійснюється за допомогою кількох комп'ютерних пристроїв на основі використання спеціальних програм. Технічні і технологічні, а також питання правового регулювання такої діяльності повинні розглядатися окремо. Зараз же можна сказати, що покарання за цей вид діяльності також не передбачено, не визначено і порядок оподаткування такої діяльності. Однак це не завадило поліції арештувати біткойн-ферму у Києві. Вона діяла на території лікувально-оздоровчого центру інституту Патона. У приміщенні непрацюючого басейну було розміщено 200 комп'ютерів, запрограмованих на генерацію або вирахування криптовалюти. Претензії правоохоронців спочатку було висловлено стосовно відсутності офіційно укладеного договору оренди. А головною претензією було названо порушення Закону України «Про Національний банк України», оскільки випуск і обіг грошових сурогатів криптовалюти біткойн на

території України заборонено [33]. У зв'язку із цим виникає одразу кілька питань. По-перше, яку статтю і якого кодексу можна інкримінувати «майнерам» біткойнів? По-друге, у випадку відкриття фабрики біткойнів на приватній території (наприклад, у приватному будинку) або з оформленням договору оренди цілісного майнового комплексу, приміщення чи земельної ділянки, наявності державної реєстрації як СПД у сфері інтернет-технологій, сплати податків з доходів, отриманих від частини діяльності, держава навряд чи зможе у чомусь звинуватити такий СПД і його засновників (власників його майна). А в першому випадку (на приватній території) можна і не реєструвати СПД, а лише своєчасно оплачувати високі рахунки за електроенергію і домовлятися, щоб інформація про високе споживання не виходила до протипожежної служби, а в випадку виходу – щоб не виходила до правоохоронних органів; і головне – щоб уникнути витоку інформації від сусідів чи випадкових свідків. У цьому випадку можна вільно займатися майнінгом. Інтерес до майнінгу в Україні поступово зростає. Так, на сайті безкоштовних оголошень після забивання ключового слова «біткойн» впливає декілька оголошень стосовно продажу «заліза». Так «майнери» називають комп'ютер в сукупності із приєднаними до нього іншими додатковими приладами, що дозволяють вираховувати («майнити», заробляти) біткойни та іншу криптовалюту. Також через можливі переслідування з боку правоохоронних органів «майнери» ретельно приховують свою діяльність. У невеликому обласному центрі – Полтаві із майже 300-тисячним населенням відомо лише про сімох «майнерів», хоча скоріше за все, їх мінімум у 2-3 рази більше. По-третє, у наведеному прикладі з Києва поліція висловила претензії стосовно роз'яснення НБУ про те, що випуск і обіг грошових сурогатів криптовалюти біткойн на території України заборонено. Тобто, стосовно інших криптовалют потрібне окреме роз'яснення НБУ. А доки воно відсутнє, правоохоронні органи не повинні звинувачувати будь-кого у майнінгу таких видів криптовалюти, як: Ethereum (від англ. «ether» – ефір, ефіріум), Ripple (ріпл), Litecoin (від англ. «lite» –

легкий, і англ. «coin» – монета), Peercoin (піркойн, відома також як PPCoin і PPC), Nxt (від англ. «next» – наступний), Namecoin (від англ. «name» – ім'я, і англ. «coin» – монета) та ін. По-четверте, навіть в описаному випадку за наявності висококваліфікованого і підготовленого адвоката або представника інтересів у суді та укладання договору оренди орендатор зможе знову займатися майнінгом криптовалюти.

Отже, на сьогодні НБУ з одного боку заборонив українцям здійснювати операції із криптовалютою, з іншого боку – не заборонив, а рекомендував не користуватися нею, а з третього – попередив про наявність значних ризиків і зняв із себе відповідальність за будь-які негативні наслідки і вказав на наявність значної кількості ризиків, яких багато і які мають різну правову, економічну, технічну, технологічну та іншу природу.

5.4. Ризики здійснення операцій на ринку криптовалюти для резидентів України (на прикладі біткойну)

Перший ризик було описано у підрозділі 5.2. Цей ризик пов'язаний із можливим настанням серйозного катаклізму, коли на усій планеті Земля на декілька днів вимкнеться електроенергія; або ж навпаки, – із серйозним прогресом людських технологій, внаслідок яких люди одночасно в усьому світі втратять інтерес до комп'ютерів, мережі Інтернет тощо.

Другий ризик має економіко-правову природу. Його суть зводиться до того, що вартість будь-якої криптовалюти визначається співвідношенням попиту і пропозиції на неї. Можна інвестувати реальні гроші у криптовалюту, попит на яку не зросте, а навпаки зменшиться через її непопулярність або інші причини. Цей суто економічний ризик може викликатися юридичним, пов'язаним із тим, що держава легітимізує операції із криптовалютою, але не усю, а лише якусь

конкретну або ту, яку емітує (мається на увазі запустить програму із емісії та функціонування) сама. І передумови до підтримання цього ризику є – це можливість появи нової криптовалюти, зокрема за ініціативою держави чи впливової міжнародної фінансової організації.

Для проведення операцій із біткойнами особі необхідно створити електронний гаманець біткойнів. Це можливо зробити із будь-якого комп'ютеру, який має доступ до мережі Інтернет. Як правило, ця операція є безкоштовною. Електронний гаманець відкривається на певному ресурсі, власниками якого є особи або суб'єкти господарювання, зареєстровані найчастіше в якійсь офшорній зоні. Вони відкрито надають свою адресу й інші реквізити. Обов'язковою умовою відкриття електронного гаманця є погодження із запропонованими умовами договору приєднання. За цим договором фірма-надавач послуг з розміщення гаманця залишає за собою право в односторонньому порядку змінювати умови договору. На сьогодні, як правило, усі операції за посередництва електронного гаманця є безкоштовними. Проте у договорі прописано право фірми-надавача послуг з розміщення гаманця впроваджувати певні платні послуги. В обох випадках інформацію буде передано власникам гаманця на електронну пошту, адресу якої вони надають при реєстрації. Договір приєднання викладено на декількох аркушах англійською мовою. Переважна більшість умов договору сформульована таким чином, що особа погоджується із тим, що фірма-надавач послуг з розміщення гаманця не несе відповідальності за втрату власником гаманця паролю, укладання ним будь-яких угод і проведення будь-яких операцій, захист своєї інформації, пошкодження третіми особами комп'ютерних програм та обладнання власника гаманця тощо. Останнє має значення у зв'язку із тим, що після відкриття на певному комп'ютері електронного гаманця або проведення операцій із купівлі-продажу біткойнів чи за біткойни (навіть одноразово) ризик хакерської атаки на цей комп'ютер підвищується у рази. Після реєстрації особа отримує «ID гаманця», що являє собою напис із сукупності латинських літер, цифр

і тире. Цей «ID гаманця» відомий лише особі-власнику та (на наше переконання) фірмі-надавачу послуг з розміщення гаманця. Під час здійснення операцій особа отримує окремий рахунок на кожну нову операцію і контрагент не знає «ID гаманця». Цим забезпечується анонімність операцій із біткойнами. Крім «ID гаманця», який надається особі фірмою-надавачем послуг з розміщення гаманця, сама особа обирає собі пароль для входу, який повинен складатися із якомога більшої кількості символів (зазвичай особи, які планують проводити операції зі значною кількістю біткойнів, обирають пароль із не менш ніж 30 символів). Фахівці зі сфери комп'ютерних технологій не радять зберігати «ID гаманця» і особливо пароль у пам'яті підключеного до мережі Інтернет комп'ютеру. Найкращим вважається зберігання на паперовому носії або «холодне зберігання», тобто зберігання у пам'яті комп'ютера, не підключеного до мережі Інтернет. Отже, зберігання контрольної інформації в активному – підключеному до мережі Інтернет комп'ютері є ще одним ризиком для власника біткойнів. Цей ризик також має технологічну природу. Загрозу для власника гаманця біткойнів становлять дії третіх осіб [21, с. 36].

Схожим із попереднім є ризик незаконної передачі третім особам інформації про «ID гаманця» та пароль власника біткойнів самою фірмою-надавачем послуг з розміщення гаманця. Хоча на своїх сайтах і в договорі вона вказує, що не цікавиться паролем власника біткойнів, все одно виникають серйозні сумніви щодо цього.

Вагомим правовим ризиком для власника біткойнів в Україні є невизначеність органів законодавчої та виконавчої влади стосовно законності операцій із біткойнами, на що вказувалося у попередньому підрозділі. Тобто правовий ризик для власника біткойнів в Україні має дві складові. Перша полягає у тому, що у випадку суперечливої ситуації, пов'язаної із незаконним заволодінням чужими біткойнами, власнику не доводиться розраховувати на юридичну допомогу держави. Другу складову юридичних ризиків буде розкрито нижче.

На сьогодні багато громадян України та суб'єктів господарювання проводять операції з біткойнами. Через їх анонімність переважна більшість інформації є невідомою. Інформація про них стає відомою іншим (зокрема державі) або у випадку її оприлюднення самими власниками біткойнів (відомий приклад, коли троє депутатів від БПП у декларації за 2016 рік задекларували наявність у себе біткойнів – О. Урбанський мав 1277 біткойнів і придбав у 2017 році 1217 біткойнів, Д. Білоцерківець мав 398 біткойнів, Д. Голубов мав 4376 біткойнів [34]), або через втрату власниками гаманців біткойнів «ID гаманця» і пароллю, або внаслідок повідомлення інформації правоохоронним чи іншим органам банками, біржами біткойнів та іншими фінансовими інститутами. Слід зазначити, що сьогодні як мінімум один український комерційний банк надає послуги з купівлі-продажу біткойнів за гривні і долари США, беручи певну комісію за посередництво у цих операціях. Проте для проведення цієї операції потрібно зареєструватися, тобто передати банку свої персональні дані вкупі з електронною адресою. А отже, у цьому випадку пропадає одна із основних властивостей операцій із біткойнами – анонімність. Ризик для власників біткойнів полягає саме у невизначеності правового режиму операцій із криптовалютою [21, с. 36]. Так, у випадку розкриття інформації про власні накопичення у біткойнах публічною особою, наприклад, чиновником чи народним депутатом, держава зможе отримати дані про транзакції з купівлі-продажу біткойнів з точністю до секунди. Зрозуміло, що у випадку запровадження покарання за здійснення операцій на ринку криптовалюти, на основі принципу відсутності зворотної дії закону, що погіршує становище особи, до неї санкції застосовані не будуть. Проте можуть бути запроваджені заходи перевірки походження грошей, за які купувалася криптовалюта, негативна реклама у ЗМІ тощо.

І навпаки, у випадку повної легалізації і легітимації Україною операцій на ринку криптовалюти з певної календарної дати держава може відкрито називати порушниками тих осіб, хто проводив такі операції до цієї дати. І тут ризик для

власника біткойнів полягає у можливості застосування подвійних стандартів з боку окремих державних органів чи посадових осіб (наприклад, «цей «наш» – про нього нічого не скажемо; а цей «чужий» – треба щоб в усіх ЗМІ пройшла інформація, що він є порушником закону та ще й отримав величезні «нетрудові доходи» від купівлі біткойнів»).

Таким чином, у цьому підрозділі монографії наведено основні юридичні та інші (економічні, технічні, організаційні тощо) ризики проведення операцій із біткойнами для їх власників – громадян і суб'єктів господарювання України:

- технологічний ризик, що полягає у можливості добровільної або насильницької відмови людської цивілізації від сучасних комп'ютерів та/або технологій Інтернет;

- економіко-правовий ризик полягає у можливості падіння попиту на криптовалюту через підвищення попиту на реальні товари, економічну кризу, війну тощо, або через заборону державою однієї і появу нової криптовалюти;

- технологічний ризик, що полягає у можливості заволодіння сторонніх осіб інформацією про «ID гаманця» і пароль, у т.ч. у можливості передачі цієї інформації третім особам фірмою-надавачем послуг з розміщення гаманця; у можливості пошкодження програмного обладнання або самого комп'ютера власника гаманця; у можливості банальної втрати і не відновлення «ID гаманця» та/або паролю його власником;

- юридичний ризик, що полягає у відсутності правового регулювання здійснення операцій із криптовалютами, рекомендації НБУ не проводити такі операції, покладання захисту законних інтересів на самих власників гаманців криптовалют, вказівкою на заборону їх використання в силу декількох норм у законодавстві і можливість застосування не названих заходів відповідальності.

Громадяни і суб'єкти господарювання України повинні самостійно вирішувати питання чи здійснювати операції із криптовалютою, зокрема біткойнами, проте мати на увазі описані ризики. Однак незважаючи на названі

ризиків операцій із криптовалютою для резидентів України на сьогодні існує декілька перспектив щодо розвитку ринку криптовалют в Україні. Вони потребують окремого розгляду.

5.5. Перспективи ринку криптовалют для України

НБУ розглядає біткойн як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це протирічить нормам українського законодавства [27]. Біткойн як і будь-яка інша криптовалюта нічим реальним не забезпечений і на перший погляд виглядає гірше, ніж будь-яка класична валюта. Проте і офіційна валюта абсолютної більшості країн світу насправді нічим реальним не забезпечена. При цьому валюта економічно розвинених держав насправді може бути менше забезпечена, ніж валюта інших держав. Так, економічно слабкі держави намагаються емітувати нові гроші у кількості, що не перевищує вартість вироблених товарів, виконаних робіт та наданих послуг. Економічно розвинені держави можуть емітувати більшу кількість валюти, оскільки «зайві» гроші можуть викуповуватися іноземцями. Але навіть за умови дотримання паритету між ВВП та кількістю нових грошових купюр з часом кількість грошової маси перевищує загальне багатство країни. На сьогодні лише паперових доларів США емітовано на суму, більшу ніж вартість товарів, робіт і послуг в усьому світі. Іншими словами, обсяги класичної валюти усіх держав світу є необмеженими, а обсяги криптовалюти, зокрема біткойна, є обмеженими. Необмеженою може бути лише кількість видів різних криптовалют. А тому на схему «фінансової піраміди» більше схожа емісія класичних грошей, аніж криптовалюти.

Отже, державі не вигідний обіг криптовалют, зокрема біткойнів, які мають обмежений обсяг емісії. Часто за біткойни проводяться операції купівлі-продажу зброї, наркотиків та інших речей, виведених із загального цивільного та господарського обігу. І з цим держава повинна боротися. Одна із основних ознак криптовалюти – анонімність операцій призводить до уникнення їх учасниками оподаткування, а відповідно – до недоотримання грошей бюджетом. Проте основними причинами заборони багатьма державами обігу криптовалюти є неможливість контролю її емісії і ризик падіння попиту на класичну валюту, що емітується державою.

Особливо бояться конкуренції із криптовалютами держави, які звикли до адміністративного (імперативного) регулювання усіх процесів і явищ, особливо в частині фінансового права. Нещодавно (8 вересня 2017 року) голова Центрального банку РФ Ельвіра Набіулліна на Московському фінансовому форумі заявила, що ЦБ РФ не допустить використання в РФ криптовалют в якості грошових сурогатів. На її думку, використання криптовалюти як грошового сурогату спроможне підірвати грошовий обіг, а ризиками є анонімність транзакцій і можливість їх використання у фінансуванні тероризму і протизаконних доходів [34] (для справедливості слід зазначити, що 21 вересня 2017 року на зустрічі президента РФ із підприємцями останні запропонували узаконити криптовалюту [35]). Думка керівника РФ допоки невідома. Можна думати, що вона співпадає із офіційно оголошеною позицією центрального банку, а скоріше за все і сформувала її. Але те, чого часто бояться чи не розуміють у Росії, може знайти місце і приносити користь в інших країнах. Тому приклад РФ заслуговує на аналіз, але не на беззаперечне копіювання.

На сьогодні конкуренцію валюті може скласти лише національна валюта, забезпечена певними цінностями. Наприклад, держава може повернутися до скасованого майже в усьому світі золотого або срібного стандарту. Але це дуже дорого і державі треба мати значні запаси дорогоцінних металів. Інший варіант

поведінки держави можна схарактеризувати висловом «якщо певне явище неможливо перемогти, то його треба очолити». Тобто держава може заборонити своїм резидентам проведення будь-яких операцій із наявними видами криптовалюти, зокрема із біткойнами, запровадивши натомість нову власну криптовалюту. Однак у цьому випадку держава також не зможе контролювати емісію нової криптовалюти. Єдине, що вона зможе, так це придбати значну кількість одиниць нової валюти при першій емісії за відносно невеликі гроші в надії, що на неї буде значний попит і підвищиться ціна. А для сприяння зростанню попиту на нову криптовалюту доцільно у місцях ділової активності в межах країни (а краще і за її межами) встановити термінали, розраховані на купівлю криптовалюти за готівкові гроші і навпаки. При цьому ще більш ефективним буде залучення значної кількості фахівців-консультантів, які знаходитимуться в одному приміщенні із терміналами і допомагатимуть громадянам у здійсненні операцій купівлі-продажу (для прикладу, це можуть бути приміщення обласних відділень НБУ і великих комерційних банків, а фахівці-консультанти – економістами або касирами). У випадку проведення операцій із купівлі-продажу криптовалюти, укладання угод із розрахунку криптовалютою через державні термінали, держава зможе заробляти свій відсоток від операції і автоматично забирати суми податків. Але у будь-якому випадку і для запровадження нової криптовалюти, і для оподаткування операцій із нею, і для організації реєстру власників криптовалюти потрібна значна кількість високоякісних програмістів.

29 листопада 2016 року з'явилася новина про те, що НБУ планує випуск власних електронних грошей на основі Національної платіжної системи «Простір» із застосуванням технології Blockchain [36]; а 31 серпня 2017 року з'явилася інформація про те, що шість найбільших банків світу – Barclays, Credit Suisse, Canadian Imperial Bank of Commerce, HSBC, MUFG, State Street – планують у 2018 році запуснути нову крипто валюту [37]. У випадку реалізації цих проектів і легітимації операцій з новими видами криптовалют існує ризик різкого зниження

попиту, а відповідно, і ціни на існуючі криптовалюти. А держава може на початковій стадії викупити значну частину нової криптовалюти і чекати зростання попиту на неї, надаючи організаційно-технічні послуги потенційним покупцям і рекламуючи новий вид криптовалюти.

Криптовалюта може отримати ще одну рису «фінансової піраміди». Емісія криптовалюти здійснюється на основі комп'ютерної програми за формулою геометричної прогресії, спрямованою на вибування. Цим вона відрізняється від «фінансової піраміди», формула емісії цінних паперів якої здійснюється на основі формули геометричної прогресії, спрямованої на зростання. Змінити формулу емісії криптовалюти неможливо, але в геометричній прогресії у світі може збільшитися сама кількість нових криптовалют. Можна прогнозувати, що відносно великий попит буде на ті криптовалюти, які з'являться раніше і будуть більше розрекламовані.

Враховуючи децентралізований характер криптовалюти, держава може сама і не розробляти та не впроваджувати новий вид криптовалюти. Вона може викупити значну частину одиниць при першому випуску нової криптовалюти незалежно від того, в якій країні цю програму було розроблено і ким (особу Сатосі (Сатоші) Накамото і досі ніхто не знає), а після цього всебічно її рекламувати, законодавчо підтримувати, сприяти здійсненню операцій із нею.

Як вказувалося у підрозділі 5.2., однією із головних ознак криптовалюти є податкова незалежність. Оскільки внаслідок анонімності держава не має інформації про наявність у певного резидента криптовалюти і, відповідно, про транзакції із нею, то вона не може стягнути податки. Але держава Україна не може стягнути податки іще з однієї причини. Аналогічна ситуація склалася в Україні з приводу грального бізнесу. Раніше законодавством дозволялося надання послуг грального бізнесу недержавними суб'єктами господарювання. А оскільки цей вид діяльності мав дуже високий рівень рентабельності, то підлягав ліцензуванню, патентуванню й обкладався підвищеною ставкою податку на прибуток. 25 травня 2009 року на

основі Закону України «Про заборону грального бізнесу в Україні» цей вид діяльності було заборонено [38]. З цього моменту державний бюджет України і місцеві бюджети перестали отримувати надходження від цього виду діяльності, оскільки він перестав бути легальним. Але сам цей бізнес продовжив свою роботу, тільки в тіні. Іншими словами, можна сказати, що держава надала гральному бізнесу безстрокові податкові канікули, також позбавивши необхідності купувати торговий патент і отримувати ліцензію. В народі таку ситуацію описують приказкою «назло кондуктору – куплю квиток – піду пішки». Те саме стосується й біткойна та інших видів криптовалюти. Держава заперечує легітимність функціонування криптовалюти та операцій із нею. А тому вони не можуть підлягати оподаткуванню як інші господарські операції. І так само – якщо операції (транзакції) із криптовалютою не можуть бути обкладені податком, – то до їх учасників не можуть бути застосовані санкції, передбачені за несплату податків.

Інша річ, що після легітимації криптовалюти державі треба буде знайти спосіб виявлення власників гаманців із криптовалютою і операцій, що ними здійснюються. Але це вже наступне питання. Крім цього окремого, максимально глибокого і ретельного розгляду потребують питання:

- удосконалення правового режиму інструменту криптовалюти, порівняння її із класичною валютою; - правового статусу «ферм криптовалюти»;
- правового режиму (у тому числі на відповідність законодавству) операцій із майнінгу (видобування) криптовалюти;
- обґрунтування легітимації чи заборони обігу криптовалюти;
- оподаткування операцій із криптовалютою у випадку їх легітимації;
- визначення можливості заміни криптовалютою класичної валюти та ін.

Наданню відповіді на ці та інші питання повинні спрямовуватися подальші розвідки з досліджуваної проблематики.

Проблеми правового регулювання відносин на ринку фінансових послуг в умовах глобалізації : монографія / Чернадчук В.Д., Дерев'янку Б.В., Старинський М.В., Афанасієв Р.В., Гончарова А.В., Маланчук Т.В., Плотнікова М.В., Швагер О.А.; за заг. ред. В.Д. Чернадчука, М.В. Старинського. Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2017. 232 с.

Література:

1. Дерев'янку Б. В., Грудницька С. М. Державне регулювання функціонування промислово-фінансових груп у сфері підприємницької діяльності: Монографія / За ред. М. К. Галянтича. — К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва, 2005. — 176 с.
2. Дерев'янку Б. В. Щодо розробки нової грошово-фінансової системи України / Б. В. Дерев'янку // Шості економіко-правові дискусії : матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. — Львів, 2015. — С. 103—104.
3. Плотнікова М. В. Правові акти Національного банку України як засіб державного регулювання діяльності банків в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Марія Володимирівна Плотнікова. — К., 2014. — 20 с.
4. Айганым Е. Сейтим Анализ криптовалюты «биткоин» на соответствие основным функциям денег / Айганым Е. Сейтим // Актуальні проблеми економіки. — 2016. — № 4 (178). — С. 286-293.
5. Волегова А.С. Биткоин: деньги или нет ? / А.С. Волегова // Пермский финансовый журнал. — 2016. — № 1 (14). — С. 60-70.
6. Беляев М.К. Биткоин деньги или не деньги / М.К. Беляев // Финансы. — 2014. — № 3. — С. 68-71.
7. Генкин А.С. Биткоин: риски и соблазны новой частной криптовалюты / А.С. Генкин // Финансовый бизнес. — 2014. — № 1 (168). — С. 37-45.
8. Иванова Е.И. Криптовалюта биткоин как новое явление в экономике / Е.И. Иванова // Новая наука: от идеи к результату. — 2017. — № 1-1. — С. 73-74.
9. Карчева Г.Т. Віртуальні інноваційні валюти як валюти майбутнього / Г.Т. Карчева, С.М. Нікітчук // Фінансовий простір. — 2015. — № 2 (18). — С. 23-29.
10. Малышко М.В. Криптовалюта: биткоин и его правовой статус / М.В. Малышко // Научный альманах — 2016. — № 10-1 (24). — С. 209-215.
11. Малюженко Е.В. Криптовалюта: правовое регулирование в различных странах мира (на примере Bitcoin) / Е.В. Малюженко, К.В. Фещенко // Экономика и предпринимательство. — 2017. — № 4-2 (81-2). — С. 246-249.
12. Николаев В.Е. Биткоин. Правовое регулирование / В.Е. Николаев // Молодежный научно-технический вестник. — 2014. — № 11. — С. 71.
13. Николайчук О.А. Электронная валюта в свете современных правовых и экономических вызовов / О.А. Николайчук // Вопросы регулирования экономики. — 2017. — № 1. Т. 8. — С. 142-154.
14. Панько К.К. О некоторых проблемах квалификации деяний, направленных на неправомерное завладение электронной валютой «биткоин» / К.К. Панько, Д.А. Рягузова // Воронежский адвокат. — 2015. — № 6. — С. 14-17.
15. Петрук О.М. Сучасні міжнародні тенденції в організації обігу електронних грошей / О.М. Петрук, О.В. Мельниченко // Збірник наукових праць. Економічні науки. — 2014. — № 22. Т. 2. — С. 160-165.
16. Пименов Г.Г. Перспективы внедрения новых виртуальных валют – блокчейн / Г.Г. Пименов // Экономика и предпринимательство. — 2017. — № 1 (78). — С. 433-436.
17. Попиков А. Криптовалюта Bitcoin как финансовый инструмент виртуальной экономики / А. Попиков // Вопросы инновационной экономики. — 2016. — Т. 6. — Выпуск 2. — С. 89-106.

Проблеми правового регулювання відносин на ринку фінансових послуг в умовах глобалізації : монографія / Чернадчук В.Д., Дерев'янка Б.В., Старинський М.В., Афанасієв Р.В., Гончарова А.В., Маланчук Т.В., Плотнікова М.В., Швагер О.А.; за заг. ред. В.Д. Чернадчука, М.В. Старинського. Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2017. 232 с.

18. Рашева Н.Ю. Правовые основы электронной валюты (на примере Bitcoin) / Н.Ю. Рашева, О.И. Чиркова // Управление в современных системах. – 2017. – № 1 (12). – С. 60-68.
19. Сомик К.В. Криптовалюта : финансовые и криминальные риски / К.В. Сомик, Д.Б. Фролов // Вестник Московского университета. Сер. 26. Государственный аудит. – 2015. – № 4. – С. 48-57.
20. Криптовалюта [Електронний ресурс] // Вікіпедія – вільна енциклопедія. – сайт : Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BF%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D1%82%D0%B0>
21. Дерев'янка Б. В. Ризики здійснення операцій з криптовалютою (біткойнами) громадян і суб'єктів господарювання України / Б. В. Дерев'янка // Форум права: електрон. наук. фахове вид. – 2017. – № 3. – С. 33–39. – URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_3_8.pdf
22. В Одесі з'явився Bitcoin-банкомат [Електронний ресурс] // Українська правда. – сайт. – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2017/05/6/624553/>
23. УАЗ об'явив о продажі нових автомобілів за криптовалюту [Електронний ресурс] // Канал «Дождь». – сайт : Режим доступу : https://tvrain.ru/news/uaz_obyavil_o_prodzazhe-443507/
24. Плюсы легализации. В ЕС за биткойны покупают и автомобили – эксперт [Електронний ресурс] // РІА новості Україна. – сайт : Режим доступу : <http://rian.com.ua/economy/20170813/1026716065.html>
25. Bitcoin [Електронний ресурс] // Вікіпедія – вільна енциклопедія. – сайт : Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Bitcoin>
26. Биткойн [Електронний ресурс] // Википедия – свободная энциклопедия. – сайт : Режим доступу : <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B8%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B9%D0%BD>
27. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679–XIV // Відомості Верховної Ради України. 1999. № 29. Ст. 238.
28. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin : Роз'яснення Національного банку України від 10 листопада 2014 року [Електронний ресурс] / Національний банк України // Національний банк України: сайт. – Режим доступу : https://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=11879608
29. НБУ висловився про правовий статус Bitcoin [Електронний ресурс] // Finance.ua : сайт. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/news/-/408354/nbu-vyslovyvsya-pro-pravovyj-status-bitcoin>
30. Нацбанк не признает Bitcoin валютой и платежным средством [Електронний ресурс] // 112-UA : сайт. – Режим доступу : <https://112.ua/ekonomika/nacbank-ne-priznaet-bitcoin-valyutoy-i-platezhnym-sredstvom-412638.html>
31. В Японии начали открывать депозиты в биткойнах [Електронний ресурс] // Сайт. – Режим доступу : <https://realist.online/news/v-yaponii-nachali-otkryvat-depozity-v-bitkoinah>
32. Первые криптоматы по продаже биткойнов начали действовать в Киеве [Електронний ресурс] // РІА Новості Україна. – сайт. – Режим доступу : <http://rian.com.ua/kyev/20170904/1027354784.html>
33. Хозяйке на заметку. Эксперт о «рождении» и применении криптовалют [Електронний ресурс] // РІА Новості Україна. – сайт. – Режим доступу : <http://rian.com.ua/view/20170813/1026701076.html>

Проблеми правового регулювання відносин на ринку фінансових послуг в умовах глобалізації : монографія / Чернадчук В.Д., Деревянко Б.В., Старинський М.В., Афанасієв Р.В., Гончарова А.В., Маланчук Т.В., Плотнікова М.В., Швагер О.А.; за заг. ред. В.Д. Чернадчука, М.В. Старинського. Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2017. 232 с.

- 34.Глава ЦБ пообещала не допустить использования криптовалют в России как денежных суррогатов [Электронный ресурс] // Дождь. – сайт : Режим доступа : <https://tvrain.ru/news/kriptoaljuta-444282/>
- 35.Путину на встрече с бизнесменами предложили узаконить криптовалюту [Электронный ресурс] // Дождь. – сайт : Режим доступа : <https://tvrain.ru/news/biznesmenami-445494/>
- 36.НБУ планирует выпуск собственных электронных денег [Электронный ресурс] // Юридическая практика. – Сайт. – Режим доступа: <http://pravo.ua/news.php?id=0057471>
- 37.Ведущие банки мира планируют запустить новую криптовалюту в 2018 г. [Электронный ресурс] // Интерфакс-Украина. – Сайт. – Режим доступа: <http://interfax.com.ua/news/economic/445426.html>
- 38.Про заборону грального бізнесу в Україні : Закон України від 15 травня 2009 року № 1334-VI / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 38. – Ст. 536.